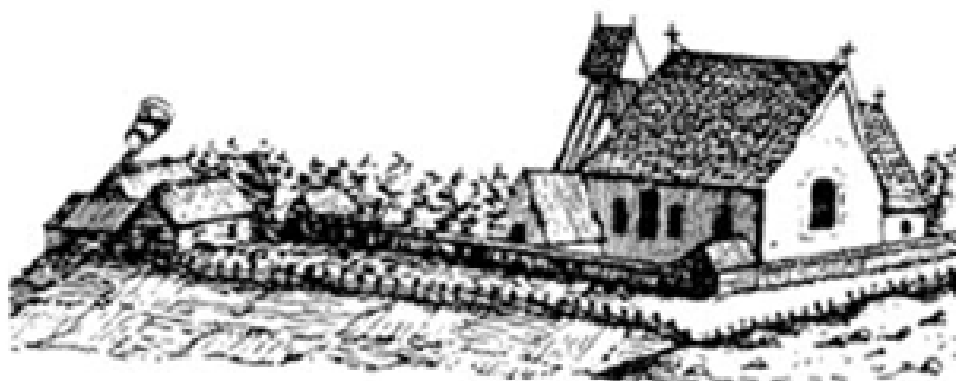

Kurt Larsson

SÄBY - MIN HEMBYGD

Säby socken

SÄBY
HEMBYGDSFÖRENING
Grundad 1924

SÄBY - MIN HEMBYGD

Jag heter Kurt Larsson och har kommit upp i den åldern att jag idag har ett liv som jag kan blicka tillbaka på. Ett liv som genom yrkesval inneburit att jag rest mycket i världen och bott på olika ställen i vårt avlånga land. Jag har nu sökt mig tillbaka till min fädernegård, där jag växte upp och där min vagga en gång stod. Gården Vallby i Säby socken har i flera generationer tillhört mina förfäder. Dessa ont slitande bönder har idag avlösts av mig, en modern trottoarbonden, nu med den gamla titeln hemmansägare på visitkortet.

Säby Hembygdsförening 75 år

Efter återkomsten har mina tillbakablickar, och kanske min tidigare rotlöshet, gjort att jag fått ett ökat intresse för gångna tider och för min hembygd. Jag är sedan några år styrelseledamot i Säby Hembygdsförening, en förening som 1999 firar sitt 75 års jubileum.

Hembygdsföreningen har genom åren haft mycket aktiva perioder och då varit ett centralt inslag i bygdelivet. Under andra perioder har föreningen fört en mera tynande tillvaro.

Jag vill med detta arbete försöka dokumentera viktiga skeenden i hembygden och hembygdsföreningens historia i början av seklet men också lyfta fram viktiga händelser och personer, som på olika sätt bidragit till föreningens och bygdens utveckling. Till grund för mitt arbete ligger samtal med och minnen från gamla sockenbor, arkivmaterial och litteraturstudier.

När Säby Hembygdsförening bildades

En solig sommardag den 10 juni 1924 sammankallade prästen Axel Ericsson några potentater och kommunpolitiker från Säby socken till prästgården. Det var disponent Gustaf Lundberg och Per von Unge från Mölntorp, handlare Karl Erik Karlsson, "Kalle Grön", från Hällby och lantbrukare Gustaf Andersson från Håskesta.

”Här skall bildas en hembygdsförening”, beslutades det. Att väcka och tillvarata intresset för hembygden och idyllen Säby i det förgångna och i nuet blev uppgiften. Inga biavsikter politiska eller andra betonades det. Kanske en motvikt till de politiska och fackliga organisationer som höll på att starkt etablera sig i samhället. Ett samhälle med hög arbetslöshet men utan dagens skyddsnät. I juli 1924 hölls första mötet. Till styrelse valdes förutom de ovan nämnda också ett antal andra aktade personer från Säby. De blev sju till antalet.

Axel Ericsson

Signe Johansson

K-E Karlsson

Fanns det några damer med, kanske någon frågar. Jo det fanns det faktiskt. I den första styrelsen invaldes: Karin Ericsson, Säby Gård samt lärarinnan Signe Johansson. Som suppleanter Ester von Unge, Mölntorp och Anna Andersson, Håskesta.

Som framgår av namnen hade nästan alla någon relation till de manliga styrelsemedlemmarna. Alla utom Signe Johansson men hon passade säkert bra i styrelsen. Att hon var fruktad i skolan är omvittna av fler än en av hennes elever i tredje och fjärde klasserna i Säby mellanskola. Hon styrde med järnhand och rottingen var i flitigt bruk minns Otto von Unge, Mölntorps Gård. Ett av barnen kom inte till skolan en dag. På Signes fråga dagen efter, varför eleven stannat hemma blev svaret:

- *Det hade regnat och var vått på vägen och jag har inga skor.*
- *Jag skall tala med kommunen, sa Signe.*

Visst fanns det ett hjärta även där.

En viktig del av föreningens verksamhet under de första tjugo åren bestod av att stödja kyrkan och dess aktiviteter. Ett bygdemuseum iordningställdes också i den ”utsynade” arrendatorsflygeln till Säby prästbostad. (Båda idag privatägda) Det mer folkliga inslaget var arrangemanget av en årlig sommarfest.

Vad var det nu som gjorde att Hembygdsföreningen var så aktiv under mellankrigsåren och att man fick så många deltagare, flera hundra, på sina sommarfester? Som jag bedömer det var det naturligtvis då, som nu, en kombination av samverkande faktorer. Utbudet av konkurrerande verksamhet var inte stort. Det kan i korthet beskrivas i två meningar:

Hårt arbete från måndag till lördag. Syndig dans i Folket Park på lördagskvällar.

Gudstjänst på söndagsförmiddagar och kanske fotboll på söndags-eftermiddagar.

Några stora personligheters sammanträffande spelade också en avgörande roll för Hembygdsföreningens bildande och höga aktivitet under de första åren. En av dessa var K-E Karlsson från Hällby, han blev föreningens ordförande.

En annan var dåvarande prästen i Säby, Axel Ericsson. En jämtlänning född 1894 som letade sig ner till Säby 1922 som komminister. I Säby gifte han sig ett år senare med Anna-Lisa, dotter till Carl och Karin Ericsson på Säby Gård. Axel var då 29 och Anna-Lisa 22 år. Efter att ha lyssnat på en bandupptagning av Axel Ericsson samt läst

hans krönikor och kåserier i länstidningen drar man lätt slutsatsen att han var en person med djupa känslor för Säby. Axel Ericsson var också en spirituellt personlighet och folkkär präst.

En tredje person av betydelse låter jag Axel Ericsson själv introducera genom att här återge delar av vad han berättade på Hembygdsföreningens årsmöte den 4 mars 1979.

Den nyårsaftonen glömmar jag aldrig

I den lilla kyrkan hände något stort vid nyårsbönen, nyårsafton 1923. Kyrkan fick en ny vikarierande organist och kantor, ja klockare, som han själv allra helst och med stor stolthet ville kalla sig. Vad var det för märkligt med honom? Jo, han var nyss bara fyllda 19 år, student, ingenting mer. Han kom som ersättare för sin äldre examinerade bror.

Kyrko- och skolrådet hade vissa betänkligheter till en så ung vikarie. Men folkskoleinspektören Joel Garpe var eld och lågor. Han visste, han hade varit ynglingens konfirmationslärare.

”Ja, men han ska undervisa stora flickor och pojkar i fortsättningskolan” suckade ordföranden.

”Kan han det ?”

”Jajamen, han kan hålla disciplin ” sa inspektören.

”Ja, men han ska sjunga och spela i kyrkan.....”

”Ja, det kan han mycket bättre än brodern. Säby är att lyckönska !

I högsta grad ”, sa inspektören.

Vad skulle man göra? Kyrko- och skolrådet lät pojken komma. Han kom med dunder och brak, eller rättar sagt, han kom med himmelskt välljud.

Den nyårsaftonen i Säby kyrka glömmar jag aldrig. Kyrkan var fylld med folk. Högtiden skulle öppnas med solosång av den nye klockaren. Jag minns jag stod i dörren till sakristian, med de två gamla kyrkvärdarna bakom mig och var skakis av nyfikenhet.

Pojken ackompanjerade sig själv på orgel. Mäktiga toner fyllde kyrkan. Jag fick en stark känsla av att en hel kör var i högstämmd funktion. Den äldste kyrkvärden, en gammal soldat, dunkade mig i ryggen och viskade:

” Nu har väl Säby kyrka fått en förstklassig kantor ! ” Det vill jag lova.

Det var jubel och glädje att vara präst i Säby några år framåt och att ha en sådan medarbetare. Studentpojken, som hux flux blev klockare i Säby, hette Set Svanholm. Han blev sedermera hovsångare och chef för Kungliga Operan och världsstjärna.

Set Svanholm

- Född den 2 september 1904
- Studentexamen i Västerås 1922
- Organist, kantor och folkskollärare i Säby 1923 - 1929
- Debuterade på operascenen 1930
- Gift 1936 med Ninni Högstedt
- Stora framgångar på världsscenerna 1937 - 1956
- Operachef 1956 - 1963
- Avled 4 oktober 1964

En yngling från den tiden som fick erfara Set Svanholms disciplin var Tore Andersson, Mölntorp, sedermera medlem i Säby Manskör. Tore berättade att vid ett tillfälle svor han på skolgården, läraren hörde det, tog honom i örat och sa: ”Det där slutar Du med.” ”Jag svor inga fler gånger”, sa Tore.

Kyrkvärdarna som Axel nämner här ovan var f d soldaten Johan Mauritz Rask i Säby och lantbrukare Carl Albert Johansson i Övernäs.

Säby Manskör

Som fallet var med Hembygdsföreningen var det prästen i socknen som tog initiativet också till Säby Manskör. Vi skriver året 1919 och prästen hette då Gustav Svedman. Han blev själv aktiv medlem i kören som förste tenor. Folkskolläraren, organisten och kommunnämndens ordförande Edvin Dalström ställde upp som körledare.

Till att börja med hade han bara nio man att brottas med, huvudsakligen fabriksarbetare från Mölntorp. Dessvärre blev Edvin Dalström snart sjuk och Gustav Svedman flyttade från Säby.

Men så hände något som kom att bli helt avgörande för Säby manskör då och för lång tid framåt. Den 19-åriga ynglingen som hade gjort sådan succé i kyrkan på nyårsaftonen 1923 visade sig inte bara kunna sjunga själv utan dessutom ta kommandot över vuxna män.

Set Svanholm var ju namnet. Han hade snart trummat ihop 18 aktiva sångare. Mindre än två år senare 1925 var Säby manskör enligt expertisen den bästa kören i länet om inte i hela Sverige.

Trots flytten till Stockholm släppte Set Svanholm inte taget om kören. Om hans stora intresse för den lilla socknens kör berättar Manne Nilsson, född 1911 i Mölntorp:

På somrarna när Set Svanholm var ledig från sitt arbete i Stockholm tog han tåget till Åskebro som på den tiden hade en egen hållplats, där tåget stannade om resenären gjorde stopptecken. Där mötte Carl-Axel Ohlsson honom med sin cykel, satte honom på ramen och cyklade iväg till Säby för sångövningar. Vid sådana tillfällen stod sångglädjen högt i tak.

Manne har förresten fått Västmanlands Sångarförbunds guldmedalj för sina insatser i kören.

En annan gammal sångare, Erik Johansson, nu över nittio år gammal, berättade för mig om sitt beslut att försöka komma med i kören. Det var efter att ha hört körens framträdande i Munktorps kyrka. ”Dom lät som en hel orkester”, sa Erik i sitt försök att beskriva det underbara han upplevde. Erik var kantor i Kolbäck och han blev sedermera körens ledare under en period.

Året är 1954

Säby Manskör firar 35-års jubileum med konsert i Kolbäcks kyrka. Set Svanholm ställde alltid upp vid dessa tillfällen, som dirigent och solist.

Här avtackas han av Axel Ericsson.

Kören gjorde tre radioframträdanden. 1936 från Eskilstuna, den 26 juli 1937 i Odensvi vid ett jubileum till minne av Richard Dybeck (författaren till *Du gamla Du fria...*) och den 12 augusti 1945 från Västerås. Programmet därifrån sändes också till USA via kortvågsradio.

Tisdagen den 21 juli 1964 skriver Manne Nilsson i sin dagbok över Säby Manskör:

Sång vid Åke Ljungs bår.

Sången vid Åke Ljungs bår blev den 45-åriga körens sista framträdande. Den dog så att säga samtidigt med en av dess medlemmar som varit med från början. På hösten samma år beslutades vid ett möte i Kolbäck att nedlägga verksamheten. Orsak: bristande nyrekrytering.

Än i dag finns gamla sångare i livet. Förutom Manne Nilsson har vi Tore Andersson och Elon Becker från Mølntorp samt Erik Johansson från Kolbäck: Alla bedyrar körens betydelse i sina liv. Själv ”lyfter jag på hatten” för dessa gamla kämpar.

Mølntorps Musikkår

Initiativtagare till att Mølntorps Musikkår, med anor från 1880-talet, fick nytt liv var en herre vid namn August Sandberg född i Hovmantorp i Småland. Via Grycksbo, Lessebo och Sörstafors Pappersbruk kom han till Mølntorps Verkstäder år 1916.

Han var då 29 år gammal och samlade snart ihop de mannar som tidigare hade spelat ihop. Musikkåren fanns sedan alltid med när Säby Hembygdsförening hade sin årliga sommarfest vid sjön Freden.

Kåren var aktiv till i slutet av 1930-talet. Sedan blev det mest sporadiska framträdanden vid större högtider, som vid första maj-paraderna till Kolbäcks Folkets Park.

Mölntorp på 1930-talet

Musikanterna är fr. v.
 Bernhard Nilsson
 Frans Pettersson
 Arvid Johansson
 August Sandberg
 Nils Larsson
 Enfrid Borg
 Karl-V Lundell

Sommarfesten i Säby

Axel Ericsson och Set Svanholm, som var tio år yngre än Axel, blev ett omtyckt och sammansvetsat team i Säby under tre år. Det var inte bara i kyrkan som de arbetade tillsammans också på bröllop, husförhör och kalas kompletterade de varann. Prästen med tal och klockaren med sång och musik. Båda hade Hembygdsföreningen som plattform för den mer folkliga verksamheten i socknen. Att en gång per år, tillsammans med ordföranden och promotorn K-E Karlsson, arrangera sommarfesten vid sjön Freden var målet för deras energi och smittande entusiasm.

Från kyrkan efter högmässan tågade ofta hundratals Säbybor och tillresta med musikkåren i täten till en utvald backe vid Freden. På en stor affisch hade den säbyfödde stockholmsläraren Carl Riddersporre i Övernäs konstnärligt målat dagens program. Affischerna finns bevarade hos Hembygdsföreningen. Där framträdde sedan både talare, sång-kören och musikkåren. Vid något tillfälle deltog akademiledamo-

ten Gunnar Mascoll Silfverstolpe från Stora Åsby, Rytterne. Festen hölls i det fria och man kan föreställa sig att det inte var så

enkelt att servera så många på det obligatoriska kaffet. Men med K-E Karlsson och prästen som myndiga härledare över de övriga aktade styrelsemedlemmarna i föreningen fungerade allt till stor belåtenhet.

Anders Yngve Pers, huvudredaktör och delägare i Vestmanlands Läns Tidningen, som också hade sparkat boll med bröderna Svanholm på Djäkneberget, skrev själv om årets fest i sin tidning. Tidningsnotiserna beskriver vid ett tillfälle att omkring 700 personer hade samlats vid sjön Freden.

Säby fick behålla Axel Ericsson till 1927. Han flyttade till Fläckebo och blev där kyrkoherde. Men 1938 var han tillbaks och då till Kolbäck som kyrkoherde och fick på så sätt också chefskapet över Säby församling. Set Svanholm stannade i Säby som lärare och organist till 1929 då han flyttade till Stockholm. Efter Axel Ericsson kom Nils Kebbon till Säby som komminister.

Mölntorps Musikkår med Set Svanholm år 1933

Året är 1933. Säby Manskör med Set Svanholm

De lyckliga åren i Säby

Jag vill här återknyta till Axel Ericssons anförande på Hembygdsföreningens årsmöte 1979. Han berättar vidare:

Det hände en gång i USA att ett Pan Am plan kom från ett exotiskt land, fyllt av passagerare. En av passagerarna, en sagolikt rik gynnare, var så nöjd med resan, att han bjöd planets besättning och alla medresenärer till en lysande festmiddag på ett ställe alldeles intill Metropolitan, vars store chef också blev inbjuden.

Det var åtskilliga svenskar med på planet, däribland en liten blåögd flygvärdinna med anor från Säby i Västmanland.

Metropolitanchefen berättade att Metropolitan nyss hade upplevt något stort. Den store svensken Set Svanholm hade nyss varit där med sin underbara Wagnertolkning.

Svenskarna kände sig hedrade och den lilla flygvärdinnan kunde inte tåga utan säga:

” Vid mitt dop hemma i Sverige sjöng Set Svanholm flera sånger ”.

Det blev tyst innan gratulationerna bröt ut och Metropolitanchefen lär ha sagt:

” Något som är värt att minnas i vördnad och tacksamhet ”.

Set Svanholm dog ung. Han blev endast 60 år.

Axel Ericsson som av en händelse befann sig på genomresa i Stockholm blev kallad till sjukbädden av Sets hustru Ninni.

Axel Ericsson berättar:

Jag fann Set Svanholm, den vitale mannen, den världsberömda sångaren, nästan stum. Tre ord - berätta om Säby - sen blev det inte mer. Han ville att jag skulle berätta säbyminnen för honom. Sina triumfer runt världen ville han inte höra talas om. Men om åren i Säby ville han höra allt.

Set dog med sin ungdomsvän vid sin sida. Jag är övertygad om att de lyckliga åren i Säby inte bara var Set Svanholms utan även Axel Ericssons lyckliga år.

Här slutar jag min berättelse med att återge en dikt av Gunnar Mascoll Silfverstolpe som återfinns på en minnessten vid Stora Ekeby i Rytterne.

Hemland

*Stenarna kunde jag peka ut.
Björkarna kände jag alla
och bortom dem fädernas jord
där jag hör hemma
till dess min dag är slut.*

Vallby Säby i december 1998

Ett hjärtligt tack till dem som har
hjälpit mig med källmaterialet.
Sylvi Andersson
Tore Andersson
Lillemor Björkstam

Manne Nilsson
Sven Stridsberg